

трьох інституцій: УВАН, Українському історичному товаристві та Українському бібліологічному інституті. В 60-ті роки він співробітничав в часописі «Український історик», видає багато праць з історичної, бібліографічної та книгознавчої тематики. Численні статті Биковського друкуються в українській пресі США, Канади, країн Європи. У своїх спогадах, що вийшли на початку 70-х років, дослідник наводить бібліографію власних публікацій, яка нараховує приблизно 450 позицій.

Сучасний польський учений проф. К. Мігонь спра-

ведливо називає його одним з найвидатніших українсько-польських книгознавців, а його співвітчизниця Й. Грабовська вважає, що величезний доробок Биковського «належить за полем своєї діяльності до історії українського, польського й чехословацького книгознавства». Хоч і пізно, лише з нагоди 100-літнього ювілею, але ми відкриваємо для Великої України славетного земляка, який так багато зробив для поширення книжкової справи, а разом з тим і правди про свою Батьківщину.

Таїсія Ківшар

ЛЕВКО БИКОВСЬКИЙ ЯК ІСТОРИК УКРАЇНСЬКОГО КНИЖКОВОГО РУХУ

Охарактеризувати в повному обсязі Л. Биковського як історика українського книжкового руху сьогодні в Україні видається доволі важким завданням, оскільки багато з його праць розпорошено по книгозбірнях різних держав і континентів, а найменше їх зберігається у нас. Але й ті роботи, які пощастило виявити, засвідчують, що Лев Устинович був літописцем і популяризатором історії цього явища переважно доби визвольних змагань 1917-1921 рр. Спочатку він виступив зі статтю «Українська національна бібліотека в Києві» (1919). Виїхавши за кордон, Биковський поширював відомості про бібліотеку на сторінках зарубіжної україномовної періодики «Українська трибуна» (Варшава, 1921), «Українська справа» (там же, 1922), «Українське книгознавство» (Чехія). Редагування «Хроніки біжучої праці Національної (Всенародної) бібліотеки», цього щоденного, щотижневого й щомісячного органу установи, а також участь в укладанні «Таблиць лабораторної праці ВБУ», де наводилися цифрові дані про виконану працю, дозволили Л. Биковському подати досить численні відомості про структуру, завдання, книжковий фонд, органи керівництва, бібліографічні відділи - шевченковіану і бібліотековіану.

Брошуру «Національна бібліотека Української держави» було надруковано в 1922 р. в двох видавництвах водночас: в «Українському книгознавстві» (Берлін, наклад 1000 прим.) та в друкарні табору інтернованих українських вояків в Цепіорно (Польща, 250 прим.).

В Україні тривалий час згадану працю було заборонено, оскільки в ній утворення Національної бібліотеки датувалося 1918 р., а в усій радянській літературі її заснування велося від 1919 р. і подавалося як наслідок діяльності комуністичної влади. Та й сам термін «національна бібліотека» було вилучено зі вжитку.

Праця витримала кілька перевидань українською мовою, а, крім того, вийшла чеською, французькою, італійською, німецькою та англійською, що сприяло поширенню відомостей про українську книжкову справу в європейських країнах, де про національну самобутність української книжності мало хто знав.

Робота Л. Биковського на посаді другого помічника бібліотекаря бібліотеки Кам'янець-Подільського українського державного університету (проіснувала зовсім короткий термін: кінець 1919 - початок 1920 р.) дала йому змогу написати її коротку історію. В цій книгозбірні з 1 січня 1920 р. заходами її директора С. Сірополка, вже на той час відомого педагога й бібліолога, запроваджувалося ведення «Хроніки біжучої праці фундаментальної бібліотеки Кам'янець-Подільського Українського державного університету». То був рукопис, який містив щомісячні відомості про роботу книгозбірні, і Биковський разом з С. Сірополком та М. Ясинським укладав хроніку, що, власне, й дало можливість зібрати необхідний матеріал. Левко Устинович подав історичні факти не лише про бібліотечну і бібліографічну діяльність, а й про розвиток бібліології, якій сприяв серед професури і студентів ректор університету І. Огієнко, відомий мовознавець, автор поважних праць з історії української книжності. Цікавими є дані про «Кам'янець-Подільське бібліотечне товариство» та «Бібліографічний семінар», що діяли при університеті. Ця праця Биковського вийшла друком у Вінніпезі в 1949 р. На жаль, тут не висвітлені питання історії бібліотеки після 1920 р. Лише тепер, коли відкрилися наші спецзбережники, знайшлися документи, за якими можна припустити, що її повністю або частково було вивезено спочатку до Польщі, а пізніше до Чехії.

Биковський протягом квітня - травня 1921 р. підготував сім чисел «Літопису громадської бібліотеки Лозоватського товариства «Просвіта». Цей щотижневий орган інформації (наклад - 10 прим.) містив відомості з історії просвітянських книгозбірень, його популярні замітки в галузі бібліології «Що таке книгоживання», «Що таке книгознавство», «Що таке бібліотекознавство» тощо.

У пізніших працях Биковського «Книжна справа в Чехословаччині» (1926) та «Бібліотечна справа в Чехословаччині» (1927) йдеться про історію українського книжкового руху в цій країні. Цікавими є дані про те, що в Словаччині в той час на 100 українських громадян припадало всього 0,23 книжки, тоді як на 100 німців - 20,3, на 100 маляр - 13,3 книжки. У 1926 р. українці в

Чехословаччині мали 292 громадські бібліотеки з фондом понад 60 тис. книжок (у середньому на одну бібліотеку - 206 книжок). Порівнюючи ці цифри з десятками тисяч томів у бібліотеках інших народностей у Чехословаччині, стає сумно за такий убогий книжний капітал українців. Праці про бібліотечну справу позитивно оцінені на сторінках «Бібліологічних вістей», серед фахівців.

У короткій історії бібліотеки Української господарської академії в Подебрадах Биковський висвітлює завдання книгозбірні, її структуру та склад фонду.

Синтетичні відомості про книжкову справу в Україні, а також загальну інформацію про нові напрями в названій галузі Л. Биковський подає в роботах: «Biblioteki publiczne w Ukrainie Radzieckiej», «Politika biblioteczna w Zakresie publicznych bibliotek oswietowych» (Warszawa, 1937).

Цікаві факти з історії українського книжкового руху, що відсутні в інших джерелах, знаходимо в споминах Биковського. З праці «Від привороття до Трапезунду» дізнаємося про заснування в 1917 р. у Севастополі української книгарні видавничого товариства «Друкар» і про поширення тут української книжки. У спогадах «Книгарні. Бібліотеки. Академія» (1918-1922) відбивається бібліотечне та книжкове життя України того періоду.

Одна з останніх праць ученого «Українські книгознавчі періодики і збірники першої половини ХХ століття» (1978) є сьогодні єдиною, де в хронологічній

послідовності подані всі україномовні джерела з історії українського книжкового руху, незалежно від місця видання - Київ, Відень, Львів. Отже, в більшості своїх публіцистичних чи наукових публікацій він прагнув повернути увагу громадськості до деяких проблем цього соціального явища, подаючи неупереджений виклад фактів про різні аспекти книжкового руху, утворення нових типів книгозбірень, книгарень, запровадження спеціальної бібліографічної термінології для визначення окремих понять і явищ, відомості про книгоживання і книгопоширення українських друків у Чехословаччині. Автор робить спробу статистичного аналізу цих процесів. Отже, можна сказати, що доробок Л. Биковського - це історичні писемні джерела з історії українського книжкового руху.

Л. Биковський поширював відомості про українську книжку й бібліотеки серед фахівців багатьох країн. Його роботи свідчать про наукову й практичну актуальність глибокого і всебічного аналізу цієї проблеми. Інтелектуальне повернення його праць в Україну певною мірою сприятиме цьому завданню.

І насамкінець хотілося б наголосити на важливості проведення персоніологічних досліджень бібліологів, які були засновниками і творцями української бібліологічної думки, її термінологічного апарату, бібліології як комплексу наук про книгу та книжкову справу і в цьому зв'язку ім'я Биковського потребує ґрунтовного вивчення.

Жанна Ковба

ВНЕСОК Л. БИКОВСЬКОГО У ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНОЇ КНИЖКОВОЇ СПРАВИ УКРАЇНИ

Вважається, що загальним символом земної цивілізації може бути книга. У різних народів вона відіграла визначну роль у формуванні національних держав.

Історична доля українців не є винятком. В умовах княжої доби започатковувалася наша книжкова традиція, зміцнюючись у короткий період козацької державності. Чи не тому в наступні сторіччя при витончених формально-державних утисках, переслідуваннях і неформально національних приниженнях ця традиція не лише вижила, а й вплинула на утвердження нації.

Письменники, вчені, педагоги, докладаючи зусиль для створення україномовної книжки, осмислюють специфіку ролі книжності на шляху до формування держави, засади книжкової справи в майбутній державі. Мабуть, їхнім доробком і можна пояснити унікальне явище, коли за кілька років державності з'являється розгалужене книговидання і книгопоширення, починають впроваджуватися в практику теоретичні

засади бібліології - науки про книгу. Енергія цього руху значно вплинула на розбудову книжкової справи СРСР 20-х років та наступних періодів. Але значення творчості українських книгознавців або применшувалося, або взагалі замовчувалося. Одним з таких замовчуваних і малознаних був Левко Биковський. Об'єктивними обставинами життя і суб'єктивною посвятою книжці взагалі та українській зокрема, він був тісно пов'язаний з видавництвами, бібліотеками. В 20-ті роки Л. Биковський, добре інформований про здобутки бібліографії та бібліотекознавства в європейських країнах та Росії, осмислює теоретико-практичні засади книгознавства щодо «сучасних українських потреб».

Уже в еміграції виходить його праця «Замітки про книгознавство та книгоживання» (Подебради, 1923). Фактично це посібник, який можна використовувати (і використовували) в різних середніх та вищих українських учбових закладах, навчаючи основам культури бібліографічної інформації, бібліотечної справи. На тлі європейському та російському автор коротко аналізує діяльність українського книговидання, книгопоширення, книгознавства початку ХХ ст.